

Kazimierz Karczmarz

"Parki wiejskie Lubelszczyzny",
Dominik Fijałkowski, Mieczysław
Kseniak, Warszawa 1982; "Drzewa i
krzewy w parkach wiejskich
Lubelszczyzny", Warszawa 1986 :
[recenzja]

Rocznik Lubelski 29-30, 143-145

1987-1988

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zupełnie nowatorski charakter ma ostatni rozdział pracy, traktujący o stosunku władz i społeczeństwa niemieckiego do Polonii. Dotyczy to instytucji państwowych i polityki w różnych landach wobec Polonii, ale też obrazu Polonii w środkach masowego przekazu. Obraz ten jest bardzo różny w różnych okresach po II wojnie światowej i zależy od wewnętrznej sytuacji w Niemczech i wzajemnych odniesień polsko-niemieckich. Nie zawsze był on i jest sprawiedliwy wobec polskiego wychodźstwa. W wielu przypadkach wyolbrzymia jednostkowe fakty na niekorzyść polskiego skupiska. Nadal stara się podtrzymywać utarte stereotypy i w tej sferze postaw i zachowań po obu stronach dokonać trzeba istotnych przewartościowań.

Praca jest sumiennym studium o Polonii w RFN. Solidność ta wyraża się nie tylko w skrupulatnym wykorzystaniu źródeł polskich i niemieckich, danych wytworzonych przez poszczególne skupiska polonijne i ich organizacje, materiałów drukowanych czy prasy niemieckojęzycznej, odgrywającej ważną rolę w kreowaniu obrazu Polonii. Nie zabrakło też obfitej literatury autorów polskich i niemieckich. Sumiennosc autora przejawia się w podejściu do analizowanych procesów i wydarzeń. Oceny i wnioski są dalekie od jednostronności, klarowne, wyważone w ocenie, dalekie od publicystycznej otoczki. Jest to pierwsze tak gruntowne studium w literaturze naukowej o Polonii w Niemczech po II wojnie światowej. Szkoda jedynie, że nie zawiera streszczenia w języku niemieckim, ale nie jest to praktyką w publikacjach na stopień naukowy.

Albin Koprucki

Dominik Fijałkowski, Mieczysław Kseniak, *Parki wiejskie Lubelszczyzny oraz Drzewa i krzewy w parkach wiejskich Lubelszczyzny*, Lubelskie Towarzystwo Naukowe: Monografie t. VI, 1982; t. IX, 1986, PWN Warszawa, ss. 411, 175.

Dwuczęściowe opracowanie monograficzne parków wiejskich na obszarze Lubelszczyzny jest dużym osiągnięciem naukowym. Zagadnienie, które podjęto w ostatnich dwudziestu latach, stało się nie tylko popularne, lecz ważne i obfitowało w liczne o różnym poziomie opracowania dla wielu regionów kraju. Równocześnie M. Kseniak wydał sam nakładem PTTK w Lublinie dwie części opracowania *Parki i ogrody dworskie w województwie lubelskim*, cz. I (1981): *Od Trawnik do Łącznej wzdłuż Wieprza*, cz. II (1983): *Od Kijan do Dębłina wzdłuż Wieprza*. Te znaczące opracowania botaniczne o dużym znaczeniu kulturowym wyróżniają obszar Lubelszczyzny od innych regionów kraju.

Dwie obszernie publikacje różnią się pod względem celu i przedmiotu. Opracowanie z 1982 r. jest nawet zaopatrzone podtytułem: „stan, ochrona i rewitalizacja biocenotyczna”. Ta część stanowi wielkie osiągnięcie w naszej literaturze botanicznej i znacznie przekracza poziom podobnych opracowań. Dotyczy bowiem historii i stylu założenia, regionalnego stylu parkowego, zachowanego składu dendrologicznego, zabytkowych drzew, ich ochrony i użytkowania. Autorzy wyróżniają waloryzację architektoniczną, czyli stylowo-zabytkową, i dendrologiczną. Tak pojęta waloryzacja ma, ich zdaniem, określać ochronę konserwatorską parków. Dotychczas w tym zakresie autorzy z innych ośrodków, głównie z Arboretum PAN w Kórniku publikowali doniesienia jedynie o zabytkowych drzewach parków w Klemensowie

i Zwierzyńcu. Natomiast D. Fijałkowski i M. Kseniak opublikowali od 1970 r. kilkanaście cennych prac poświęconych oddzielnie zabytkowym parkom. Wielka szkoda, że do naszych czasów wiele z zabytkowych parków i ogrodów nie dochowało się lub w zawirusze dziejów uległo dewastacji. Jeszcze inne nie posiadają zupełnie w dokumentach archiwalnych pierwotnych planów ich założeń. Niestety za wiele dokonanych zniszczeń sami jesteśmy odpowiedzialni. Tym bardziej, że w naszych Puławach już w 1805 r. powstało dzieło ks. Izabeli Czartoryskiej *Myśli różne o sposobie zakładania ogrodów*. Zawarta w nim koncepcja została wykorzystana w założeniach ogrodowo-parkowych nie tylko w samych Puławach ale i w Sieniawie, Wysocku i częściowo w Gołuchowie.

Z opracowania autorów wynika nieuchronnie idea opracowania ochrony konserwatorskiej najwartościowszych i najlepiej zachowanych obiektów. Spośród istniejących niegdyś 675 parków i ogrodów tylko 20% przetrwało do naszych czasów. Pod względem potrzeby ochrony najważniejsze są parki historyczne (przypałacowe), dobrze zachowane, z bogatym drzewostanem i posiadające zabytkowe drzewa, będące pomnikami przyrody. Są one dowodem poziomu rozwoju kultury materialnej regionu oraz panujących stylów od 18 do 20 wieku. Aktualnie zarejestrowano na całym obszarze 499 parków, w tym niektóre zniszczone oraz 176 całkowicie zdewastowanych. W klasyfikacji architektoniczno-założeniowej badane parki to w przeważającej części podworskie (64%), pałacowe (26%), przyklasztorne (4%) i zamkowe (3%). Stan obecnego zachowania pozwala stwierdzić, że w całości zachowało się ich 283, w tym 83 w stanie bardzo dobrym, a 200 w dobrym. Spośród parków zniszczonych 160 ma skład drzewostanowy i układ przestrzenny silnie zniekształcony, a 56 uległo niemal całkowitemu zniszczeniu. W niektórych parkach wprowadzane były z różnym powodzeniem nowe nasadzenia, jednak nie przekraczające 10% wszystkich badanych obiektów. Największe zniszczenie parków dokonało się podczas II wojny światowej. Wyraźnie niszczący charakter miało też ich późniejsze niewłaściwe użytkowanie przez instytucje i osoby prywatne. Prawie w każdym przypadku zmiany dotyczą zniszczeń drzewostanu, zniekształceń pierwotnych założeń przestrzennych i likwidacji bram, mostów, pomników i rzeźb ozdobnych oraz obiektów wodnych.

Najobszerniejszy rozdział pierwszej publikacji zawiera przegląd parków, ze wspaniałymi ilustracjami, fotografiami zabytkowych drzew, budowli i szkiców założeń parkowych. Opis każdego obiektu składa się z zarysu historycznego, danych o obecnym użytkowaniu, charakterystyki dendrologicznej i stanu zachowanego drzewostanu, okazów rzadkich drzew i krzewów oraz runa. Liczne zachowane, w wielu przypadkach oryginalne szkice stanowią cenne uzupełnienie opisu pierwotnych założeń parkowo-architektonicznych. Autorzy dowodzą, że drzewa parkowe reprezentują zarówno gatunki rodzime jak i obce, głównie pochodzenia północnoamerykańskiego i azjatyckiego. Ich zdaniem, 319 parków należy niezwłocznie objąć ochroną konserwatorską, podczas gdy obecnie tylko 130 podlega ochronie. Na podkreślenie zasługuje wyczerpujący zestaw literatury oraz źródeł historycznych, przebadanie archiwów i zbiorów.

Druga część, poświęcona parkom Lubelszczyzny, ma charakter wyłącznie botaniczny. Poza wstępem i przedstawieniem metody opracowanie zawiera wykaz parków, listę drzew i krzewów zadomowionych w parkach wiejskich, wykaz stanowisk (wraz z mapami rozmieszczenia) z podaniem stanu zachowania, odporności, odnawiania i krótkich danych o ich ekologii. Kolejny rozdział traktuje o drzewach pomnikowych, a dla najokazalszych z nich uwzględnia cenne fotografie. Jako kryterium wyróżniania drzew pomnikowych autorzy przyjęli obwód pnia w pierśnicy. W rozdziale przedstawiającym opis doboru siedlisk dla drzew i krzewów przedsta-

wiono warunki klimatyczne, typy gleb i podłoża, stosunki wodne, zasolenie gleb, cienio- i światłolubność. Nie pominięto zanieczyszczenia atmosfery, walorów ozdobnych oraz oceny roli zbiorowisk potencjalnych w zadrzewieniu. Autorzy stwierdzili 106 gatunków drzew i 128 krzewów. Z drzew 40 jest pochodzenia rodzimego, 34 północnoamerykańskiego, a 15 wschodnioazjatyckiego. Ze stwierdzonych w naszym regionie, 8 gatunków rośnie dziko w Azji środkowej, 7 w Eurazji i 4 w śródziemnomorsko-bałkańskiej części Europy. Krzewy parkowe mają bardzo zbliżone rozmieszczenie geograficzne.

Praktyczne znaczenie drugiej części opracowania polega na przyrodniczym uzasadnieniu podstaw waloryzacji i ochrony obiektów parkowych. Będzie ona użyteczna w obejmowaniu ochroną drzew i krzewów rzadkich, w tym drzew pomnikowych. Stanowi cenną pomoc w badaniach aklimatyzacji obcych gatunków w klimacie kontynentalnym. Będzie też wykorzystywana przy odnowie obiektów pałacowych i dworskich, którym obecnie ze względu na wielkie znaczenie historyczne i użytkowe tak wiele poświęca się uwagi, studiów i nakładów. Wreszcie ponadczasowa rola opracowania — to zapoznanie młodzieży z bogatą historią materialną Lubelszczyzny. Autorom należy się wielkie uznanie za to, co dali kulturze, nauce i praktyce.

Kazimierz Karczmars